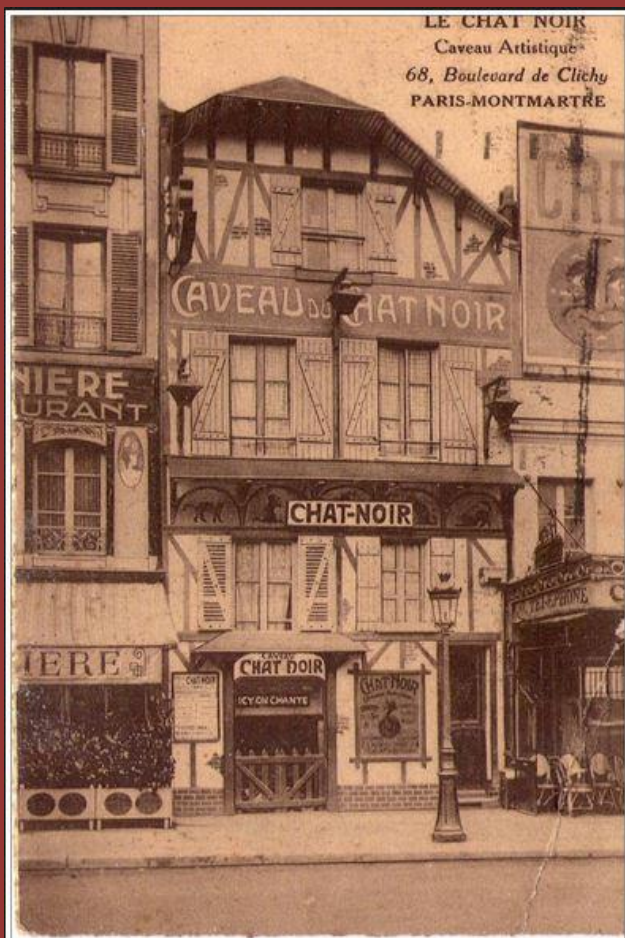

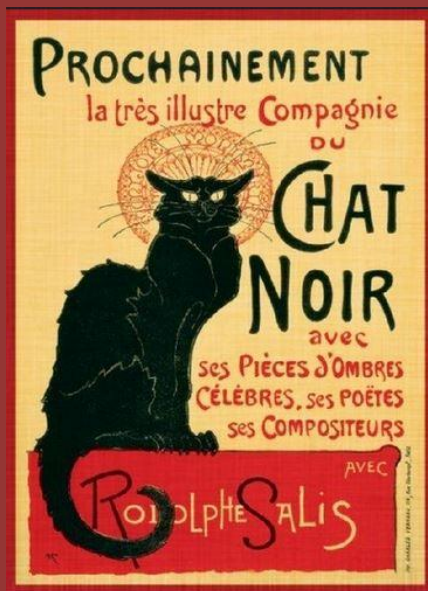
Nech sa páči, vstúpte...

Verte, že keď ma navštívite v historickej budove sýpky v Mohuči, prekvapím Vás. Lebo ja som všetko iné, len nie kliše zaprášeného archívu. Napriek môjmu útlemu veku som, ak sa to tak dá povedať, klasikom. Dovolil som si rozprestrieť sa tu vo všetkej svojej muzeálnej elegancii na viac ako tisícke metrov štvorcových. A to len pre Vás! Ved' mám koniec koncov dôležitú úlohu. V kultúrnom záujme verejnosti. Uchovávam tu kompletný žáner, takpovediac celú jednu svojbytnú umeleckú formu! Môj tvorca ma do knihy narodení zapísal ako Dokumentačné centrum satiry v nemeckom jazyku. Hneď po jeho príchode do Mohuča v roku 1961 ma hrdo nazval „Nemeckým kabaretným archívom“. Moji zamestnanci a zamestnankyne sa odvtedy starajú o formy satiry po celom svete. Preto máme aj tak často návštevy zo zahraničia. Prednedávnom tu bola študentka z Moskvy, ktorá kvôli svojej dizertačnej práci hľadala materiály z dvadsiatych rokov, ba dokonca aj japonská profesorka, ktorú zaujímal kabaret v exile. Raz strávila jedna doktorandka z americkej univerzity v Yale v útrobach archívu deväť mesiacov, len aby sa dopátrala všetkého, čo súvisí s úlohou stredovekých muzikantov ako predchodcov politických pesničkárov. Pravidelne dostávame listy z celého sveta, ktoré svedčia o obrovskom záujme o moje poklady. A preto som od začiatku dvadsiateho prvého storočia mal možnosť otvoriť viac ako stošesťdesiat výstav. V siedmich európskych krajinách. Okrem iného vo Francúzsku. V dome Heinricha Heineho v medzinárodnom univerzitnom meste v Paríži: LE MONDE, UN CABARET! Les débuts du cabaret littéraire en Allemagne et en France. Nasledoval Montpellier, Toulouse, Lyon, Dijon... V nemecky hovoriacich krajinách sme s výstavou „100 ROKOV KABARETU“ putovali od porýnskeho mesta Alzey až

po švajčiarsky Zürich. Táto výstava ukazuje veľkú časť toho, čo vo mne tkvie: Žáner! Podoby jeho stvárnenia.

Ich dejiny. Keď ide o mňa, ide o umelkyne a umelcov. Špeciálne aj o politicko-literárny kabaret ako o umenie, ktorého cieľom je demokracia a sloboda. Ide o jeho autorov. O ich životné príbehy. Nie zriedka to boli príbehy plné utrpenia. Ide o ich význam pre zainteresovaných ľudí všetkých období. Pre publikum obdobia Belle Époque. Za cisára. Medzi prevratom a cenzúrou. Medzi prvou a druhou svetovou vojnou. Medzi demokraciou a diktatúrou, militarizmom a fašizmom. Ide o umenie prežiť. Vo vnútornom i vonkajšom exile. Medzi štýlmi a medzi stoličkami. Ide o našu kultúru. O jej premenu. O vzdelanosť. A samozrejme ide o smiech. Vtedy i dnes. Smiať sa zo seba a smiať sa z iných. Ide o topografiu výsmechu a jeho jazyka v premenách času. A práve tak o humor a poéziu ľudskosti najľudskejšej. O absurdnosť a konkrétnosť. O kritiku súčasnosti umeleckou formou. A v neposlednom rade o zábavu. Od samučičkého začiatku. Áno, aj o lásku! Zberateľstvo je mimochodom - ako povedal americký filozof George Steiner - tiež forma lásky.

Kabaret predstavuje zmes rôznych javiskových umeleckých foriem a ako formálny pojem existuje až od konca devätnásteho storočia. Túto zmes foriem symbolizuje výstižný francúzsky pojem „cabaret“, ktorý znamená v prvom rade výčap, šenk, krčmičku, teda niečo takpovediac intímne. V druhom rade sa tým myslí aj dezertný tanier, či misa na predjedlo. S priehradkami dookola, ktoré symbolizujú jednotlivé javiskové disciplíny, hudobné, divadelné, tanečné, recitačné výstupy, skeče a aj maľbu. Po niekoľkých predchodcoch ako kabaret „U vrahov“ (Cabarets des Assassins), kde sa spievali moritáty, to bol Rodolphe Salis, pôvodne maliar, ktorý sa jedného večera na jeseň 1881 vo svojej krčme „U čiernej mačky“ (Chat Noir) na Montmartre postavil na sud a svojmu zámožnému publiku začal uvádzať kúsky

jednotlivých umelcov. A tak sa zrodil žáner, ktorý svet dnes pozná ako kritický literárny kabaret!

Salis v úlohe konferenciára bol vôbec prvý vo svojom cechu a považuje sa za pôvodcu takzvaného Cabarets Artistiques. Bol zárukou toho, že z rozmanitých prednesov jednotlivcov vznikol jednoliaty celok, tak ako šalátová zálievka uprostred misy, ktorá je zárukou spojenia všetkých prísad. Jeho vychýrená Conference bola obávaná! Občas aj urážlivá, agresívna, práve tak ako aj šansóny, ktoré sa tu spievali. A práve to priťahovalo intelektuálne parížske publikum. Čoskoro sa tu rozrástla literárna elita nazývaná ‚Butte sacré‘. Pridali sa k nej politici i aristokrati. Napríklad Victor Hugo a Émile Zola; taliansky bojovník za slobodu Giuseppe Garibaldi prišiel práve tak ako princ Jerome Bonaparte, prasnovec

veľkého Napoleona a synovec Napoleona III. Vystupovalo tu mnoho talentovaných spevákov, skladateľov a moderátorov, ktorí sa neskôr stali slávnymi, napríklad Aristide Bruant či Yvette Guilbert, prvé veľká rozprávačka francúzskeho kabaretu. Jej mužský protihráč Aristide si vybudoval kariéru vo vlastnom lokáli Mirliton, kde vo svojich

spoločensky kritických šansónoch odsudzoval dvojtvárnu morálku meštianskych zbohatlíkov. Vďaka plagátu Henriho de Toulouse-Lautreca je dnes známy po celom svete. Dva plagáty Chat Noir z roku 1895 prednedávnom pribudli aj v mojej vitríne s plagátmi, kde sa pridružili k ďalším takmer dvadsiatim tisícom exemplárom zo všetkých období dvadsiateho storočia. Storočia, ktoré u časti obyvateľstva začalo veľkým záujmom o umenie a kultúru. Kabaret pritom bol, prinajmenšom pre bohému, vyvoleným médiom. Spisovateľ Otto Julius Bierbaum to propagoval takto:

„Renesancia všetkých umení a života ako v šantáne! Pritancujeme si novú kultúru! Porodíme nadčloveka na doskách! Tento smiešny svet preonačíme skrz-naskrz!“ A bolo to myslené vážne! Žiaľ svet prevrátil

naruby potom niekto iný... Ale tak či tak, okolo roku 1900 sa zbehlo veľa nového! Bolo to obdobie prelomu, obdobie pozdvihnutej nálady: človek ako bytosť vhoďená do času. Svet ako kabaret! Práve tak ako secesia sa aj táto nová umelecká forma rozrástla vyslovene ako hnutie, ktoré bolo v móde, en vogue, a z ktorého sa stala vlna, ktorá už čoskoro zaplavila ríšske hlavné mesto. V Berlíne sa 18. januára 1901, v deň tridsiateho výročia založenia ríše, konala nadmieru úspešná premiéra prvého nemeckého kabaretu Überbrettl, ktorého šéf, spisovateľ barón Ernst von Wolzogen realizoval sen mnohých intelektuálov o syntéze konzumu a kultúry.

V Mníchove vtedy vstúpili na scénu „Jedenásti kati“, prvý skutočne politický kabaret v Nemecku. Frank Wedekind sa na tejto jedenástke podieľal práve tak ako Marc Henry, ktorý prišiel z Paríža. Takže moji predkovia pochádzajú po meči z Francúzska, po praslici z Nemeckej ríše. Taký európsky prepletenec ako kedysi stará šľachta... A zrazu veci nabrali spád! Iba v roku 1901 vzniklo pozdĺž Spree do štyridsať malých kabaretno-literárnych scén. Vo Viedni otvorili podniky „U milého Augustína“, „Nočné svetlo“ a „Netopier“. Frida Strindberg, ktorá mala prvé dieťa s Augustom Strindbergom a druhé s Frankom Wedekindom, založila prvý kabaret v Londýne. V Barcelone už dávnejšie fungoval „El quatre gats“. Od Krakova cez Varšavu, Budapešť, Petrohrad až po Moskvu vznikali kabarety podľa francúzskeho a nemeckého vzoru. Avšak tam, kde chýbal obchodnícky duch a šikovnosť pri zostavovaní repertoáru, zanikli novo založené

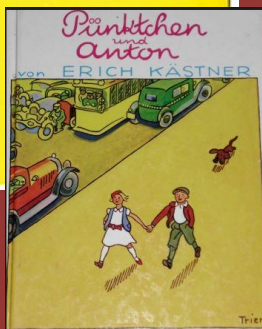
kabaretné podniky skôr, ako sa stihli uchytit'. Scéna však vo všeobecnosti prekvitala. Spočiatku. Charakteristickou črtou novej umeleckej formy je (ako to hneď na začiatku zaviedol Paríž) pódium priamo v lokáli, takzvané „vagantské“ javisko. Ním si umelecká bohéma splnila sen: prezentovať vlastné umelecké diela, slobodne a mimo etablovanej umeleckej scény. Umelecká forma kabaretu fascinuje svojou bezprostrednosťou na javisku: zatiaľ čo divadlo publiku predstiera, čo v skutočnosti nejestvuje, v kabarete je publikum súčasťou hry! Gáže pre spoluúčinkujúcich pritom boli skôr vzácnosťou. Väčšinou sa platilo v naturáliách. Alebo sa vyzbieralo. Apropos, vagantská poézia: jej vzory a korene siahajú hlboko do stredoveku. Moralisticko-satirické básničky, pijácke a ľubostné piesne

tzakvaných „archipoetov“. V diele Hannsa Dietera Hüscha „Arche Nova“ bola hneď v prvom prehľade programu vyzdvižená úloha vagantského básnika známeho pod menom Archipoet a jedna z jeho piesní z 12. storočia. Najvýznamnejšia zbierka takejto poézie, okolo tristo piesní, bola objavená v roku 1803 v kláštore Benediktbeuren a nazvaná „Piesne z Bavorska“. Vďaka novému zhudobneniu sa preslávila po celom svete ako Carmina Burana. Vagantská poézia ako extravaganté oratórium. Nadčasová vďaka monumentálnej hudbe Carla Orffa.

Javom viazaným na vlastnú dobu je naopak umelecká bohéma samotná. Novo vznikajúce malé umelecké scény žijú iba pre danú chvíľu. Dlhodobý úspešný je jedine mníchovský Simplicissimus. Vedie ho nadaná konferenciérka, ktorá je hlavne aj geniálnou podnikateľkou: Kathi Kobusovej sa podarila symbióza umenia a komercie. Simpl existuje šesťdesiatpäť rokov, od roku 1903 do

roku 1968. Len málokto nemecká kabaretná scéna sa dožila takého úctyhodného veku. A kto tam všetko pred prvou svetovou vojnou chodil?! Každý a všetci! A mníchovská smotánka! Turisti zo zámoria, princ z Walesu. Bulharský cár Ferdinand. Belgický kráľ! Priemyselní magnáti, finanční aristokrati. Wilhelm Voigt, obuvník, ktorý urobil kariéru ako „Hajtmann z Kopniku“ sa do Simplu chodí prezentovať za peniaze a predáva svoje autogramy. A tiež istý pán Hans Bötticher. Najprv ako stály hosť, neskôr ako domáci autor, ktorý sa preslávil pod menom Joachim Ringelnatz.

K päťdesiatke mi jedna milá staršia dáma darovala „Zlatú knihu Katakomby“. Jej dávno zosnulý muž Tibor Kasics a Werner Finck založili tento kabaret v Berlíne v roku 1929. Tento skvelý darček obsahuje rozmarný výrok Joachima Ringelnatza práve tak ako originálnu kresbu Waltera Tria, ktorý ilustroval knihy Ericha Kästnera. Autogramy a citáty takých osobností ako Hans Albers, Carl Zuckmayer, Klaus a Heinrich Mann, Walter Hasenclever a George Grosz, Max Reinhardt, Erich Mühsam, Gustav Gründgens, Luigi Pirandello či Erwin Picator, Alfred Döblin a Richard Huelsenbeck.

Posledný menovaný bol autorom dadaistickej definície kabaretu: „Dada je kabaret sveta práve tak ako je svet kabaret a dada.“ V Kabarete Voltaire v Zürichu vynašiel Hugo Ball oný literárny útvar ako provokáciu voči ľahostajnosti meštianskeho svet tvárou v tvár hrôzom svetovej vojny. Vynikajúcimi autormi kabaretu boli po roku 1918 Kurt Tucholsky a Walter Mehring: kronikári opustenej republiky, zástancovia bojovnej satiry, ktorí mimochodom písali aj poéziu či úchvatnú komiku na pobavenie obecnstva. Bertovi Brechtovi slúžil kabaret ako podnet pre jeho teóriu epického divadla. Kupletmi Otta Reuttera, šansónmi Friedricha Hollaendera a Rudolfa Nelsona, ktoré spievali také hviezdy ako Claire Waldoff a Marlene Dietrich, sa kabaret predovšetkým v Berlíne prezentoval hlavne na veľkých revuálnych a varietných javiskách. V Mníchove ho v postave ľudového absurdne vykoreneného komika s melancholickým jadrom stelesňuje Karl Valentin. Po nástupe Hitlera k moci v roku 1932 stojí Werner Finck s rozpačitým úsmevom na javisku a díva sa pred seba. Predstavuje si, čo sa bude diať, keď nacisti dostanú opraty do rúk a prorokuje: „Počas prvých týždňov tretej ríše sa budú konať vojenské prehliadky. Ak ich však prekazí dážď, krupobitie alebo sneh, budú zastrelení všetci židia nablízku.“ Ako sa krátko na to ukázalo, pointa nebola vtipom.

Po nástupe nacistov k moci sa Finck pokúša etablovať humor ako druh odporu. Stovky kabaretistov a satirikov strávili obdobie tisícročnej ríše v koncentračných táboroch. Za všetkých spomeňme aspoň umelcov, ktorí boli pred mojimi dverami, na námestí Romana Guardiniho v Mohuči, vyznamenaní hviezdou za satiru: Erich Mühsam, Fritz Grünbaum a Kurt Geron. Zavraždení v Oranienburgu, Dachau a Osvienčime.

Po 8. máji 1945 nastupuje obdobie naozajstnej renesancie kabaretu. V karnevalovej piesni „Trizónia“, ktorá je narážkou na povojnové rozdelenie Nemecka na zóny, sa s melancholickým vzdorom spieva: „Hurá, ešte žijeme!“ V düsseldorfskom kabarete „Kom(m)ödchen“ si tento žáner nastavuje nové meradlo politicko-literárnych nárokov. Erich Kästner začína v Mníchove znova písať a v rámci rozhlasového vysielania Güntera Neumanna „Ostrovčania“ sa

kabaret dostáva cez berlínsky rozhlas v americkom sektora priamo do studenej vojny. V osobnosti Wolfganga Neussa konfrontuje spolkové Nemecko s následkami „zabudnutia“ historických udalostí a rokov hospodárskeho zázraku. S Mníchovskou spoločnosťou smiechu a strelby a Berlínskymi Dikobrazmi čoskoro oslavuje Silvester v televízii. Tak sa kabaret dostal do povedomia širokej občianskej verejnosti. Veľký žáner z neho urobila televízia. V NDR si kabaret na štyri desaťročia viac-menej bez námahy našiel miestečko v rámci hraníc reálne existujúcej cenzúry. V prípade pochybností vždy za prednosti

socializmu. Kapitola sama osebe - popri zbierke a dokumentácii dejín východonemeckého kabaretu má teraz vlastnú strechu nad hlavou - v zámku v meste Bernburg an der Saale.

Západonemecký kabaret sa v pesničkách Franza-Josefa Degenhardta v šesťdesiatych rokoch obracia proti vzráhajúcemu sa neonacistickému hnutiu a spolu s APO (mimoparlamentnou opozíciou) agituje až do rozbúrených sedemdesiatych rokov. Aby nakoniec v textoch Hannsa Dietera Hüschsa, jedného z najúspešnejších literárnych kabaretistov Nemecka 20. storočia vyhlásil všetko a všetkých za choré a pomätené.

Osemdesiatymi rokmi sa kabaret prehnal s anarchistickou kabaretnou skupinou „Tri tornáda“ mladou alternatívnou a ľavicovou scénou „Sponti“, v osobe Thomasa Freitagu si vzal na mušku spolkového kancelára Kohla, označovaného ako tvorca reálnej satiry, ktorého prejavy a výroky „v tejto našej krajine“ vytrvalo parodizoval. Ďalšími osobnosťami týchto rokov sú Gerhard Polt či Richard Rogler, s ktorými tento žáner vďaka rozmáhajúcej sa súkromnej televízii nachádza svoju hodnotu na trhu. Odvtedy kolíše medzi kabaretom a komédiou, medzi politicky inšpirovanou angažovanosťou a výrazným zmyslom pre zisk, medzi malými umeleckými scénami Nemecka a veľkými arénami. „Humor, satira, irónia a hlbší význam“, s ktorými jeho zakladatelia pred viac ako sto rokmi chceli prevrátiť svet naruby, sú čoraz častejšie v službách komerčnej zábavy. Život sa zmenil. Paradigmy sa zmenili. Ale tak to bolo predsa v priebehu stáročí vždy. Ani len ústava nesplní vždy všetko, čo sľubuje. Všetko má svoj východiskový bod, svoj priebeh, svoju dynamiku zmien. A v určitom bode svoju vlastnú kultúrnu históriu. Kultúrnu históriu kabaretu smiem dokumentovať ja. Takže: Vitajte! Willkommen! Bienvenue! Welcome! Prosím, vstúpte. Urobte si čas na prehliadku. Rezervujte si nás. Navštívte nás. Tešíme sa do skorého videnia!

Váš Nemecký kabaretný archív